

จริยศาสตร์สารสนเทศระหว่างวัฒนธรรม: ความเป็นส่วนตัว การไหลเวียนอย่างเสรีของข้อมูลข่าวสาร

ในขณะที่ผมกำลังเขียนบทความนี้อยู่ ผมเพิ่งเสร็จจากการเข้าร่วมประชุมประจำปีของสมาคมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสารสนเทศของอเมริกา (**American Society for Information Science and Technology – www.asist.org**) ที่เมืองพิตต์สเบิร์ก สหรัฐอเมริกา มาถึงที่นี้ตั้งแต่วันอาทิตย์ที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ และในขณะที่เขียนนี้เป็นวันหยุด การประชุมจริงๆนั้นจบไปตั้งแต่วันอังคาร แต่ในเช้าวันพุธนี้มีการประชุมกลุ่มย่อยเรื่อง “จริยศาสตร์สารสนเทศระหว่างวัฒนธรรม” (**intercultural information ethics**) ซึ่งผมได้รับเชิญมาที่พิตต์สเบิร์กนี้ก็เพื่อมาพูดและร่วมอภิปรายในการประชุมย่อยนี้ จริยศาสตร์สารสนเทศระหว่างวัฒนธรรมเป็นสาขาย่อยในศาสตร์ใหม่ที่เรียกว่า “จริยศาสตร์สารสนเทศ” ซึ่งศึกษาและอภิปรายเกี่ยวกับปัญหาทางจริยธรรมต่างๆที่เกิดขึ้นจากการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่แพร่หลายมากขึ้นในสังคม นอกจากนี้ก็ยังพูดถึงประเด็นทางจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลข่าวสารในตัวของมันเองอีกด้วย ดังนั้น “จริยศาสตร์สารสนเทศระหว่างวัฒนธรรม” หรือ “ข้ามวัฒนธรรม” จึงหมายถึงการศึกษาประเด็นปัญหาทางจริยธรรมสารสนเทศ ที่เกิดขึ้นเมื่อเราเองมีมิติทางวัฒนธรรมมาร่วมเข้าไปด้วย

ตัวอย่างของปัญหาทางจริยธรรมที่เกิดขึ้นจากเทคโนโลยีสารสนเทศ ก็เช่นเรื่องความเป็นส่วนตัว เมื่อเทคโนโลยีสามารถจัดการกับข้อมูลข่าวสารเป็นปริมาณมหาศาลในเวลาอันรวดเร็ว ก็เป็นธรรมดาที่จะไปจัดการกับข้อมูลที่เป็นของส่วนตัวด้วย เช่นชื่อ หมายเลขบัตรประชาชน ประวัติการทำงาน ข้อมูลทางการแพทย์ของคนผู้นั้น และอื่นๆ ซึ่งประเด็นทางจริยธรรมก็คือว่า ข้อมูลอันเป็นส่วนตัวนั้นเป็นสิ่งละเอียดอ่อน ถ้าหากมีการเปิดเผยข้อมูลเหล่านี้ให้เข้าถึงได้ง่ายๆ หรือถ้ามีฝ่ายที่มีความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลเหล่านี้ ก็อาจมีการใช้ไปในทางที่จะละเมิดสิทธิส่วนตัว หรือทำร้ายผู้เป็นเจ้าของข้อมูลส่วนตัวเหล่านั้นได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ การศึกษาเรื่องความเป็นส่วนตัวในบริบทของจริยศาสตร์สารสนเทศระหว่างวัฒนธรรม จึงเป็นการศึกษาเรื่องนี้ในมิติของวัฒนธรรมต่างๆ เช่นวัฒนธรรมหนึ่งๆเช่นของจีน ญี่ปุ่น หรือไทย มีทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องความเป็นส่วนตัวอย่างไร เห็นด้วยหรือไม่ว่าการปกป้องสิทธิความเป็นส่วนตัวเป็นสิ่งสำคัญทางจริยธรรม และที่สำคัญก็คือว่า ในความคิดเห็นของวัฒนธรรมต่างๆ จะมีการให้เหตุผลสนับสนุนท่าทีทางจริยธรรมเกี่ยวกับเรื่องความเป็นส่วนตัวอย่างไร ซึ่งแน่นอนว่าย่อมไม่เหมือนกับที่วัฒนธรรมตะวันตกได้ให้เหตุผลเอาไว้ เพราะรากฐานทางปรัชญาของแต่ละวัฒนธรรมแตกต่างกัน วัฒนธรรมจีนในปัจจุบันอาจเห็นว่า การปกป้องสิทธิความเป็นส่วนตัวเป็นสิ่งสำคัญ แต่วัฒนธรรมจีนเองก็อาจมีวิธีการให้เหตุผลสนับสนุนเรื่องความเป็นส่วนตัวนี้แตกต่างกับของตะวันตก

นอกจากเรื่องความเป็นส่วนตัวแล้ว ประเด็นที่สำคัญอีกข้อหนึ่งก็ได้แก่การไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารอย่างเสรี แนวคิดก็คือว่า ไม่ควรมีการปิดกั้นข้อมูลข่าวสาร ผู้คนในสังคมควรมีโอกาสในการเข้าถึงและรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่มีอยู่ตามที่ตนเองสนใจ และผู้มีอำนาจเช่นฝ่ายการเมืองหรือภาคธุรกิจมีหน้าที่เปิดโอกาสนี้ให้แก่พลเมืองให้ได้เป็นจำนวนมากที่สุด แนวคิดพื้นฐานของเรื่องนี้ก็คือว่า ในสังคมประชาธิปไตยนั้นพลเมืองมีหน้าที่ในการตัดสินใจเรื่องราวต่างๆอันเป็นของสาธารณะว่าจะให้ทิศทางของชุมชนตัวเอง หรือประเทศของตัวเองไปในทิศทางใด การตัดสินใจเรื่องใหญ่ๆเช่นนี้จะเป็นไปได้เลยหากพลเมืองไม่ได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นและมีคุณภาพเพียงพอในการประกอบการตัดสินใจ อย่างไรก็ตามเรื่องการไหลเวียนเสรีนี้ก็ก่อให้เกิดข้อถกเถียงมากมาย และในการประชุมที่เพิ่งจบไปนี้ก็มีอภิปรายเรื่องนี้กันอย่างกว้างขวาง มีผู้เสนอว่าการไหลเวียนดังกล่าวนี้อาจก่อให้เกิดผลเสียได้ ถ้าหากข้อมูลข่าวสารที่มาไหลเวียนเป็นข้อมูลเท็จ หรือเป็นข้อมูลที่บิดเบือนสร้างขึ้นมา เพื่อปลุกปั่นกระแสวิกฤตให้เห็นคล้อยตามความต้องการของกลุ่มที่ประดิษฐ์ข้อมูลเหล่านี้ขึ้นมา เมื่อผมเสนอว่า เราควรผลักดันให้สังคมมีการไหลเวียนของข้อมูลอย่างเสรี ก็มีผู้ท้วงว่าแล้วบรรดาข้อมูลเท็จหรือข้อมูลที่เป็นอันตรายเหล่านี้จะทำอย่างไร จะปล่อยให้มาไหลเวียนปนไปกับข้อมูลดีๆได้ด้วยหรือไม่ ผมก็ตอบไปว่า ใน

อุดมคตินั้น พลเมืองจะเป็นผู้ตัดสินใจว่าข้อมูลใดเป็นข้อมูลที่น่าเชื่อถือ เมื่อเกิดการไหลเวียนอย่างเสรีจริงๆ ความจริงก็จะปรากฏตัวของมันเองออกมาโดยธรรมชาติ เพราะในที่สุดข้อมูลเท็จก็จะไปขัดแย้งกับข้อมูลส่วนใหญ่อยู่ดี เหมือนกับคนพูดโกหก ที่เมื่อสร้างเรื่องของตัวเองไประยะหนึ่งก็จะโกหกต่อไปไม่ได้ เพราะมันจะไปขัดแย้งกับความจริงอยู่ดี การที่จะเป็นอย่างนี้ได้ ก็ต้องมีข้อมูลที่เป็นความจริงอยู่เป็นจำนวนมากพอ และต้องเป็นข้อมูลที่ไหลเวียนในระดับที่พลเมืองทั่วไปรับรู้ได้ ซึ่งก็ตอกย้ำความสำคัญของการไหลเวียนอย่างเสรีของข้อมูลข่าวสารยิ่งขึ้นไปอีก

อย่างไรก็ตาม เราอาจมีสถานการณ์ที่การไหลเวียนนั้นไม่สามารถเป็นการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารได้ทั้งหมด เพราะข้อมูลจำนวนหนึ่งเป็นข้อมูลส่วนบุคคล ซึ่งมีหลักการของความเป็นส่วนตัวคุ้มครองอยู่ แต่ถึงกระนั้นก็ได้หมายความว่าข้อมูลใดที่เป็นส่วนตัวจะไม่สามารถให้มาไหลเวียนได้เลย ในกรณีของข้อมูลส่วนตัวของบุคคลสาธารณะ เช่นนักการเมือง อาจจะมีเหตุผลเพียงพอที่จะให้ข้อมูลเหล่านี้มาไหลเวียนในที่สาธารณะได้ หากข้อมูลนั้นๆจำเป็นต่อการที่พลเมืองจะใช้เพื่อตัดสินใจว่านักการเมืองคนนั้นมีคุณธรรมจริยธรรมมากน้อยเพียงใด สมควรจะเลือกตั้งนักการเมืองคนนั้นหรือไม่ เป็นต้น

ถึงแม้ว่าผมจะยืนยันว่าควรให้การไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารอย่างเสรี แต่การปล่อยให้มีการไหลเวียนจริงๆ ในทางปฏิบัติก็อาจจะเกิดเหตุการณ์ที่ผู้ที่มีอำนาจในการเผยแพร่ข้อมูลได้ในปริมาณมากๆ เช่นสื่อมวลชนบางเจ้า อาจตั้งใจปล่อยข้อมูลที่เป็เท็จ หรือไม่จริงทั้งหมด ซึ่งเป็นข้อมูลที่ตั้งใจผลิตขึ้นมาเพื่อปลุกกระแสของสังคมให้ไปในทิศทางที่ตัวเองต้องการ เรื่องนี้คนไทยซาบซึ้งเป็นอย่างดีในรอบสามสี่ปีที่ผ่านมา ประเด็นก็คือว่า การที่สื่อมวลชนเป็นผู้ประดิษฐ์หรือปั้นแต่งข้อมูลข่าวสารขึ้นมาเสียเอง เป็นการกระทำที่ผิดจริยธรรม และสื่อมวลชนที่ดีก็ควรมีจิตสำนึกว่าผลประโยชน์ของประชาชนจะต้องมาก่อนผลประโยชน์ของตัวเอง เรื่องนี้เกิดขึ้นในสังคมไทยก็คือว่า เมื่อมีการเสนอข้อมูลที่บิดเบือน จงใจปลุกเร้าอารมณ์ ฯลฯ จากสื่อมวลชนเช่นนี้ สิ่งที่จะต้องเกิดขึ้นแต่ไม่ได้เกิดก็คือว่าจะต้องมีการหักล้างข้อมูลเหล่านั้นด้วยเหตุผลหลักฐานที่มีน้ำหนักมากกว่า ซึ่งถ้าหากความจริงอยู่กับฝ่ายใดฝ่ายนั้นก็ย่อมมีน้ำหนักมากกว่าอยู่แล้วโดยธรรมชาติ ทั้งนี้เว้นเสียแต่จะมีการใช้อำนาจเข้ามาบิดเบือนไม่ได้กลไกตามธรรมชาติทำงานของมันไปได้ โดยการใช้อำนาจนั้นก็มักจะมาจากฝ่ายรัฐ ซึ่งมีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมาย และตีความกฎหมายไปตามอำเภอใจของตนเอง หรือมาจากภาคเอกชนที่ความสามารถในการ “ทุบตลาด” คือปล่อยข้อมูลเท็จมาเป็นปริมาณมหาศาล เข้ามาท่วมข้อมูลจริงให้หายไปหมด เหมือนน้ำเน่าปริมาณมากทำให้น้ำดีหายไป ซึ่งหากเป็นอย่างนี้ก็เป็นที่และความชอบธรรมของพลเมืองผู้เป็นเจ้าของอำนาจสูงสุด จะต้องต่อสู้เรียกร้อง

ประโยชน์อีกประการหนึ่งของการให้มีการไหลเวียนเสรีของข้อมูลข่าวสาร ก็คือว่าเราจะกลายเป็นคนที่มีขันติ อดทนต่อความคิดเห็นที่แตกต่างจากของตัวเองได้ และที่ดีกว่านั้นคือเข้าใจมุมมองของอีกฝ่ายหนึ่งว่าที่เขาคิดเช่นนี้เกิดจากอะไร มีเหตุผลเบื้องหลังความเป็นมาอย่างไร อันที่จริงการอดทนต่อความคิดเห็นที่แตกต่างและการเข้าใจมุมมองของอีกฝ่ายเช่นนี้ เป็นคุณสมบัติที่จำเป็นของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เพราะการที่พลเมืองเป็นเจ้าของประเทศ ทำให้การโต้เถียงอภิปราย โน้มน้าวใจกันและกัน เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ เพราะไม่ใช่ระบอบที่ปกครองโดยคนคนเดียว เมื่อเป็นเช่นนี้หากไม่มีความอดทนอดกลั้น ประชาธิปไตยก็จะกลายเป็นอนาธิปไตยไป

ดังนั้นการไหลเวียนอย่างเสรีก็เป็นเหมือนดาบสองคม หากเราไม่มีการจัดการที่ดี ก็ก็จะเกิดกรณีแบบที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน คือจะมีฝ่ายหนึ่งที่มีอำนาจ เข้ามาทุบตลาดด้วยการประดิษฐ์ข้อมูลข่าวสารปริมาณมาก ตกแต่งให้ดูดี ทำให้คนจำนวนมากหลงเชื่อ ซึ่งก็จะทำให้ฝ่ายที่ทำเช่นนี้ได้มีอำนาจเพิ่มขึ้นอีกมหาศาล ซึ่งจะเป็นอันตรายต่อประชาธิปไตยของพลเมืองอย่างแน่นอน ด้วยเหตุนี้ การให้มีการไหลเวียนนี้จะปล่อยให้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติไม่ได้ แต่จะ

ต้องมีการจัดการให้เกิดมีขึ้นมาจริงๆ ด้วยการใช้ระบบของกฎหมายที่เป็นธรรม และการบังคับใช้กฎหมายที่ถูกต้องภายใต้กรอบแนวคิดที่ว่ากฎหมายเป็นกฎกติกาให้แต่ละฝ่ายแข่งขันกันในตลาดของการแข่งขันทางความคิดอย่างเสรี ไม่ให้มีการเอา رأิตเอาเปรียบกัน และการที่เราจะมีระบบกฎหมายเช่นนี้ได้ (ซึ่งเมืองไทยต้องอีกนานกว่าจะมีเช่นนี้) ก็ต้องอาศัยพลเมืองที่เข้มแข็งเอาจริงเอาจังกับการทำงานเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างแท้จริง เมื่อเราเพิ่มปริมาณพลเมืองเช่นนี้ได้มากพอ เป้าหมายนี้ก็ย่อมไม่ไกลเกินไปอย่างแน่นอน

โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย